

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Панчак Оксани Володимирівни

**«Психолого-педагогічні засади розуміння нестандартних
стоматологічних задач»,**

**подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія**

Актуальність дисертаційного дослідження Панчак Оксани Володимирівни зумовлена нагальною потребою людства у вихованні творчої особистості, здатної вирішувати складні соціальні, наукові, виробничі, побутові та інші проблеми, котрі повсякденно виникають перед нею. Тому турбота про вміння спеціалістів будь-якої галузі творчо підходити до вирішення своїх професійних завдань – це турбота про якісне виконання ними своїх професійних обов'язків.

Звісно, що навчальний процес повинен формувати професійні знання і навички майбутнього спеціаліста. Поряд з цим, не повинно залишатися поза увагою формування вміння застосовувати набуті знання як у стандартних, так і у нестандартних умовах. Однак, практика навчального процесу у ВНЗ свідчить про те, що формування творчого потенціалу випускника не потрапляє у центр уваги цього процесу. Досить часто викладачі переслідують мету дати студентам якомога більше знань у певній галузі науки, сприяти розв'язуванню якомога більшої кількості типових завдань, не рахуючись із тим, що, по-перше, великий потік навчальної інформації вступає в протиріччя з раціональним методом мисленнєвої діяльності студента і приводить до розумової безпорадності, хаотичної поспішності при зустрічі з труднощами; по-друге, сприяє формуванню стереотипності в процесі застосування знань.

З іншого боку, навчання у ВНЗ передбачає активізацію пізнавальних процесів, а, отже, і мислення. Тому вивчення розуміння як складового процесу мислення і як феномену є також *актуальним* для психології на сьогодні. Тим

більше це стосується сутності розуміння професійних завдань. Дисертаційне дослідження Панчак Оксани Володимирівни присвячено вивченню процесу розуміння творчих завдань у галузі стоматології, що також доводить її *актуальність*, адже психологічні дослідження діяльності лікаря, а тим більше стоматолога, не часто потрапляють у поле зору науковців.

Варто зазначити, що інтерес науковців до проблеми розуміння виник уже давно. Сучасна психологія досліджує процес розуміння, його структуру, суть, процесуально-динамічні особливості перебігу, умови досягнення процесу розуміння, особливості розуміння творчих завдань. Однак до цього часу немає єдиної психологічної теорії розуміння. Дослідження проблеми процесу розуміння у медицині також поки що не отримало належної уваги. Саме цій проблемі присвячена наукова робота Панчак Оксани Володимирівни «Психолого-педагогічні засади розуміння нестандартних стоматологічних задач».

Дисертація містить вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел, 4 додатки, 14 таблиць, 7 рисунків. Основний обсяг дисертації складає 159 сторінок. Повний обсяг дисертації - 205 сторінок.

Результати дисертації мають тісний зв'язок із науковими проблемами сучасних психологічних досліджень в Україні. Дисертаційне дослідження здійснювалося відповідно до плану наукових досліджень кафедри педагогічної та вікової психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Інноваційні психотехнології оптимізації аксіогенезу особистості» (номер державної реєстрації 0109U001408). Кількість наукових праць, використаних автором при написанні дисертації, якість їх аналізу свідчить про високий ступень наукового узагальнення.

Глибокий теоретичний аналіз проблеми дозволив авторові сформулювати предмет і об'єкт дослідження, дав можливість висунути обґрунтовану гіпотезу дослідження, що в подальшому знайшла своє підтвердження через основні результати і висновки дисертаційної роботи,

правильно визначити завдання дослідження, у відповідності до яких було розроблено адекватну методику для їх розв'язання. Все це констатовано у **вступі** дисертації.

Позитивною стороною цього дисертаційного дослідження є коректність автора у розкритті та трактуванні понятійного апарату, який задіяний у ньому. Здійснене в **першому розділі** дисертації *«Розуміння клінічної задачі як складова творчого медичного мислення»* теоретико-методологічне обґрунтування підходу до вивчення досліджуваної проблеми, дозволив авторові:

- взяти активну участь у науковій дискусії стосовно понять «медичне мислення», «клінічне мислення», «лікарське мислення»;
- визначити орієнтири для дослідження професійної творчості в галузі стоматології;
- означити процес розуміння стоматологічного завдання як *мисленнєвий процес*, що здійснюється в силу активної взаємодії суб'єкта (лікаря-стоматолога, студента стоматологічного факультету) з новою стоматологічною задачею, що збагачує суб'єктивні знання і водночас виробляє мисленнєві прийоми для її вирішення.

У **першому розділі** виділяються та описуються складові медичної діяльності: діагностика захворювання, лікування захворювання, реабілітація хворого, профілактика захворювання, психологічна підтримка хворого. За цими зовнішніми ознаками медична діяльність виокремлюється з поміж інших. Аналіз складових підвів автора до висновку, що у своїй основі медична діяльність лікаря опирається на творче медичне мислення, не залежно від форми цієї діяльності. При цьому констатується, що процес розуміння медичного завдання стосується постановки діагнозу, прийняття рішення про характер лікувальних заходів, реалізації лікувальних дій, профілактики захворювань.

Автор переконливо доводить, що процес розуміння стоматологічної задачі є одним із складових творчого мислення, яке включає процеси

прогнозування, апробування, забезпечення безпеки хворого, економічної оптимальності прийнятих рішень, забезпечення естетичності реалізованого рішення стоматологічної проблеми, контролю за технічною можливістю реалізації рішення тощо. Всі ці процеси взаємодіють, взаємопроникають один в один, утворюючи загальну картину творчого мислення в галузі стоматології.

Поряд з цим, у **другому розділі** дисертації *«Експериментальне дослідження процесу розуміння творчих стоматологічних задач»* автор уточнює та доповнює уявлення психологів про сутність феномену розуміння через його аналіз стосовно творчих стоматологічних задач, що включає виявлення структурних елементів задачі, з'ясування їх властивостей, їх функцій та їх взаємозв'язків.

У констатувальній частині дослідження дисертантка Панчак Оксана Володимирівна виділяє когнітивну, операційну, регулятивно-особистісну складові процесу розуміння стоматологічної задачі, дає розгорнуту процесуально-динамічну характеристику цього процесу студентами-стоматологами, виділяючи у ньому низку мікроетапів. Аналіз мисленнєвих дій від мікроетапу до мікроетапу створює загальну характеристику процесу розуміння.

Досліджуючи когнітивну складову (знання, досвід) процесу розуміння студентами ситуативних стоматологічних задач, дисертантка вивчила зміст, методи навчання студентів на стоматологічних факультетах. Виявилось, що студент повинен чітко засвоїти наперед визначені протоколи діагностування і надання медичної допомоги. Проте, враховуючи неповторність людського організму, такі протоколи не завжди охоплюють всі можливі ситуації перебігу захворювання. Саме тому Оксана Володимирівна залучила до дослідження не лише студентів, а і лікарів-інтернів та лікарів-практиків, що дало змогу глибше провести дослідження процесу розуміння ситуативних задач стоматологами. Було переконливо доведено значущі відмінності у розумінні професійних задач стоматологами різної кваліфікації.

Порівняльний аналіз процесів розуміння студентів-стоматологів і

лікарів-стоматологів дав змогу дисертантці дійти висновку, що досвід вирішення професійних завдань в ускладнених умовах допомагає лікарям-практикам по-новому застосовувати відомі їм протоколи діагностування та лікування на відміну від студентів-стоматологів, які, в основному, зорієнтовані на класичні ознаки захворювань і відомі алгоритми лікування більшості захворювань, якими наповнений їх нечисленний практичний досвід.

Як відомо, мисленнєвий процес спрямовується мисленнєвими стратегіями (аналогізування, реконструювання, комбінування, змішаної стратегії), які зумовлюють суб'єктивну перевагу використання одних пошукових дій над іншими. Дисертантка Панчак О.В. наголошує, що у стоматологічній діяльності лікаря операція порівняння є домінуючою. Саме вона й породжує дії за аналогією, всупереч аналогії чи поєднує їх. Автором було встановлено переважаючу кількість мисленнєвих дій студентів за аналогією. Проте фіксувалися і реконструктивні, і комбінаторні дії. І хоч стратегія аналогізування переважає у всіх групах досліджуваних, проте показники проявів стратегій комбінування та протиставлення у лікарів з досвідом практичної роботи є більшими.

Все це підводить автора до думки про необхідність впровадження в навчальний процес завдань з ускладненими умовами, що може створити у студентів досвід роботи лікаря в ускладнених умовах. Такі завдання формують потребу глибокого аналізу наявних симптомів, а отже, глибшого розуміння стоматологічної проблеми. Цей висновок ліг в основу формуючої частини дослідження, яка аналізується дисертанткою Панчак О.В. у **третьому розділі** дисертаційної роботи «Психолого-педагогічні аспекти оптимізації процесу розуміння творчих стоматологічних задач».

У формуючій частині дослідження було впроваджено творчий тренінг, змістом якого було розв'язання ситуативних стоматологічних задач в ускладнених умовах. Було доведено його результативність щодо поліпшення процесу розуміння таких задач: відбувається глибше застосування наявних знань; настає якісніше послуговування мисленнєвими операціями, що

наповнюють мисленнєві стратегії, зокрема, зростає кількість використання віддалених аналогій, реконструкцій, комбінувань, на основі яких формується розуміння задач; детальніше вивчаються проміжні розв'язки, що сприяє поглибленню розуміння умови задачі і розуміння її розв'язку. Результати ефективності впровадження тренінгу отримали статистичне підтвердження.

Підводячи підсумок, варто наголосити: що **наукова новизна результатів цього дослідження полягає у** визначенні психолого-методологічного підходу до вивчення процесу розуміння нестандартних стоматологічних задач; теоретичному обґрунтуванні творчого характеру мисленнєвої діяльності стоматологів; з'ясуванні психологічної сутності процесу розуміння стоматологами нестандартних професійних задач та створенні процесуально-динамічної схеми процесу їх розуміння студентами; теоретичному обґрунтуванні та експериментальному апробуванні програми активізації процесу розуміння стоматологічної проблеми.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та апробації методичних засобів активізації розуміння студентами нових стоматологічних задач. Особливо варто наголосити, що запропоновані засоби можна впроваджувати без додаткової витрати часу або спеціальної підготовки – їх можна включати у навчальний процес, видозмінюючи тексти навчальних задач, з чого автором підготовлено методичні рекомендації. Ці результати можуть бути використані викладачами медичних ВНЗ при вивченні різноманітних спеціальних дисциплін.

Отже, дисертаційне дослідження Панчак Оксани Володимирівни «Психолого-педагогічні засади розуміння нестандартних стоматологічних задач» має науковий завершений характер, виконане на високому науковому рівні, який забезпечений переконливими методичними засобами, якісним аналізом експериментального матеріалу, що дало можливість авторові зробити належні теоретичні та практичні висновки.

Представлений у роботі ілюстративний матеріал наочно доповнює канву дисертації, відображаючи її загальну доказовість та достовірність положень і висновків.

Наукові результати дисертації опубліковані здобувачем в 11 публікаціях: у 7 фахових виданнях, 3 тезах виступів на наукових конференціях, 1 навчально-методичних рекомендаціях. У фахових публікаціях подано основні положення дисертації, що винесені на захист.

Автореферат повністю відображає основні теоретичні та практичні положення дисертації.

Загалом, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу ПанчакО.В., вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження та побажання:

1. Вважаючи процес розуміння одним із процесів, що взаємодіють із процесами забезпечення безпеки хворого, економічної оптимальності прийнятих рішень, забезпечення естетичності реалізованого рішення стоматологічної проблеми, контролю за технічною можливістю реалізації рішення тощо, хотілось би знати, як ці паралельні процеси впливають на нього. Як, наприклад, впливає процес забезпечення естетичності реалізованого рішення стоматологічної проблеми на розуміння стоматологічної проблеми.

2. Експериментальне дослідження проводилося із використанням стандартних навчальних задач, що передбачає застосування набутих знань, а, отже, відомих протоколів діагностування та лікування. Доцільно було б детальніше пояснити критерії відбору задач для проведеного дослідження: які розділи стоматології вони охоплювали, на яких курсах навчального процесу впроваджувалися, тощо.

3. Було б цікаво простежити особливості перебігу процесу розуміння у групах досліджуваних, розподілених за гендерною ознакою.

4. Наскільки якісно проведено експертну оцінку відповідей фахівцем-стоматологом?

Безумовно, наведені міркування не виключають права автора дотримуватися власної позиції та не применшують загального позитивного враження від ознайомлення з дисертацією Панчак Оксани Володимирівни

«Психолого-педагогічні засади розуміння нестандартних стоматологічних задач». Що ж до формальних аспектів роботи, загалом вимоги до оформлення тексту дотримано. Дисертацію подано науковою українською мовою. Досліджувана проблема відповідає спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Отже, за рівнем концептуальності та актуальності, ступенем новизни, науковою та практичною значущістю одержаних результатів дисертація «Психолого-педагогічні засади розуміння нестандартних стоматологічних задач» відповідає вимогам п.п. 10 і 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, які висуваються до дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук, а її автор Панчак Оксана Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент -

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри загальної
та практичної психології
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Л.А.Онуфрієва

Л.А.Онуфрієва засвідчую

Водвар І.Є